

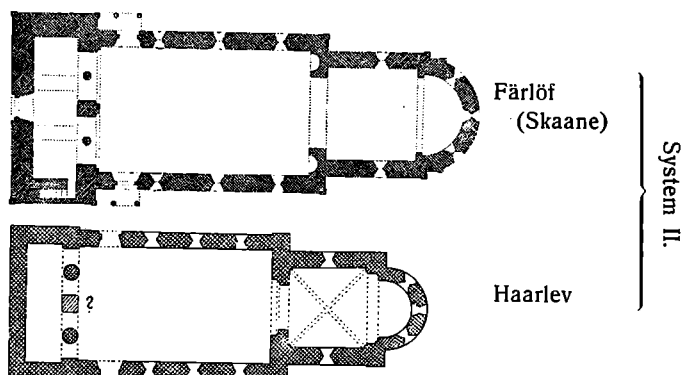

Fig. 10. Grundplaner i 1:500 af de to Kirkebygninger, ved hvilke Tredelingen er bevaret i Taarnrummet, men forladt ved Inddelingen af Skillevæggen mellem Taarne og Skib.

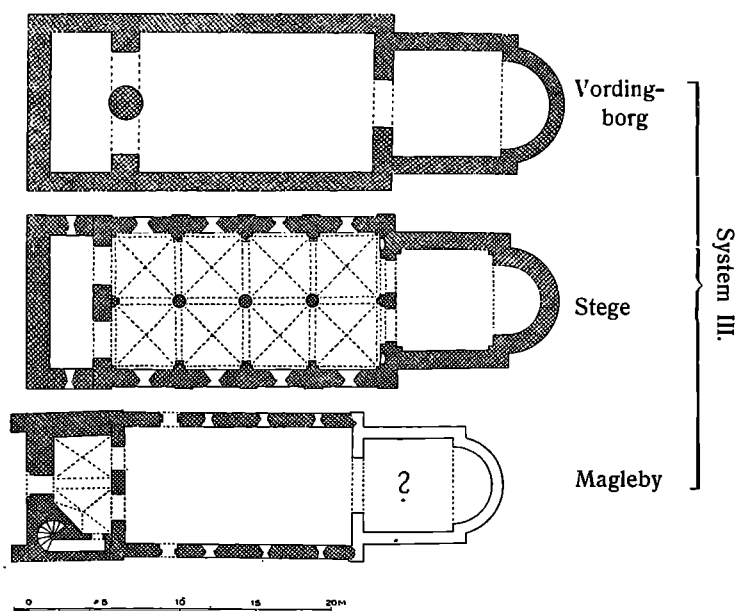

Fig. 11. Planer i 1:500 af de tre yngste Kirker med Tvillingtaarne.

Slægt et Sted, hvorfra man uforstyrret kunde følge Guds-tjenesten. I dette fulgte man, som siden skal ses, de højeste Forbilleder, og ogsaa Taarnenes Tvillingdeling skyldes naturligvis den kirkebyggende Stormands Ærgerrighed.

De dristige Konstruktioner er dermed en Følge af den stillede Opgave, og i mindre Grad et Udslag af Bygmesterens Vovemod. Men Løsningen er ikke altid den samme, de farlige Skillevægge er indbyrdes ret forskellige, og man kan følge en vis Udviklingslinie i de bærende Leds Form og Fordeling. Planerne (Fig. 9-11) er saa vidt muligt ordnet kronologisk, idet Fraadstenskirkerne som de ældste kommer først, og de øvrige følger i den Orden, der bestemmes af deres Stilformer. Af de tre Kirker i Skaane er Vä og Hörup ikke taget med, idet de er vanskelige at anbringe i denne Forbindelse, Hörup ogsaa ret daarligt kendt. — Støtteproblemet er ved de sammenstillede Dobbelttaarne løst paa tre forskellige Maader (Fig. 12). Ved de ældste, Tveje Merløse, Saaby og sikkert ogsaa Hyllinge, hviler Taarnenes Østmur paa to firsidede Fraadstenspiller og har altsaa tre Arkader, og efter det samme Skema er Teglstenstaarnene indbygget i Fjenneslev Kirke, omend man forsigtigvis her har anvendt mere bærekraftige Søjler af Granit. Taarnanlæggene i Färlöf og Haarlev, der som det i Fjenneslev tidligst kan stamme fra Tiden 1170—80, men snarest er noget yngre, bæres mod Kirken af to Buer samlede paa en firkantet Midtpille, men til større Betryggelse er der desuden under hver af disse to Buer indskudt to mindre Buestillinger baaret af en Søjle. Den tredje sene Løsning, der er benyttet ved Vordingborg, Stege og Magleby, kendetegnes ved, at de indskudte Dobbeltbuer og deres Midtsøjler er faldet bort, saaledes at der nu kun er to smalle Arkader mellem Taarnrum og Skib.

Hvad angaar Tribunen, saa findes denne kun i Forbindelse med System I og er da ogsaa tredelt, og denne Tredeling er ført helt til Tops i Taarnanlægget, idet Smaataarnenes modstillede Vægge bæres af hver sin runde Gjordbue (punktet paa Planerne), og der er temmelig god Afstand imellem dem. Ved de to Overgangskirker (System II) er dette sidste Træk

bibeholdt, idet baade Färlöf og Haarlev har, ganske ude af Takt med deres firdelte eller om man vil todelte Østmur, to Gjordbuer mellem tre Hvælvingsfag og rigelig Plads mellem Taarnene. Men Tribunen er strøget for ikke at komme igen, og ved System III's Kirker er Konsekvensen deraf draget, idet Taarnene nu er rykket tæt sammen og deres Indervægge, at

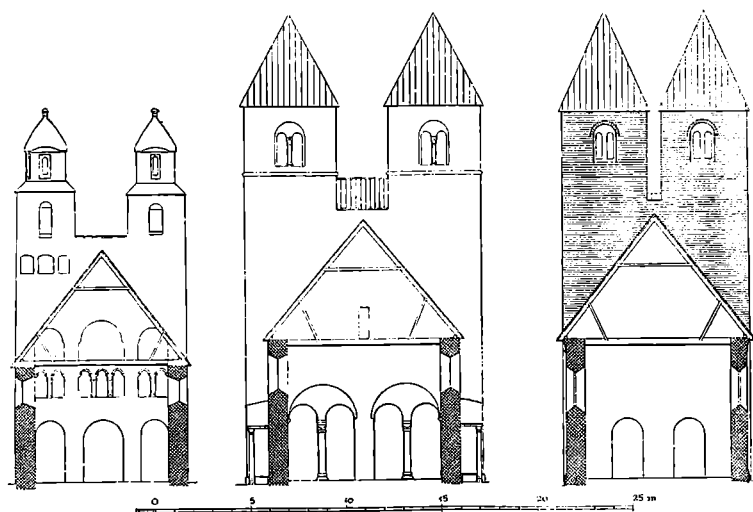

Fig. 12. Tveje Merløse, Färlöf og Magleby. Tværsnit, set mod Vest (1: 400).

dømme efter Magleby, bæres af en enkelt, bred Gjordbue. Todelingen er dermed gennemført, idet i hvert Fald Magleby har to Fag Hvælvinger i Underrummet.

Vigtigt for Sandsynligheden af de følgende Slutninger er det, at Dateringen af de nævnte Kirker kan ske og er sket uafhængigt af den ovenfor skitserede Udviklingsgang. For denne gamle, strenge Tredeling ved de ældste Kirker, der siden bliver forladt samtidig med, at Tribunen opgives, maa der ligge noget til Grund.

De mest kendte Tvillingtaarne er de berømte, sagnomspundne i Fjenneslev, men disse smukke Anlægs rette, man fristes til at sige klassiske Stamland er Roskildeegnen. Her, paa et forholdsvis lille Omraade — fra Roskilde til Tveje

Merløse er der kun ca. 3 Mil — ligger alle de ældste Anlæg af denne Art. Den gamle Domkirke i Roskilde, den nuværende Kirkes Forgænger, var Landets første Stenkathedral, ifl. Saxo paabegyndt allerede af Biskop Vilhelm (o. 1060—76). Denne Kirkes Vesttaarne kan meget vel være planlagt af ham, færdige blev de sikkert inden hans Efterfølger, Svend Nordmand, indviede Kirken i 1084. Og netop disse Taarne véd vi ganske god Besked med, idet Fundamentet og Fraadstensmurværk fra denne Kirkes Vestparti i 1890'erne blev fremgravet af Professor Storck. Bygningen (Fig. 9) var treskibet, og for Vestenden af hvert Sideskib maa der have rejst sig et Taarn bredere end dette, tydeligt angivet ved, at Fundamenterne her var særlig svære. Mellem disse Taarne, hvis Bredde og Længdemaal ikke var meget større end Kirke Saabys, skød et Midtparti frem, og i denne har der vistnok siddet en Portal i et fremspringende Felt. Maaske har Langhusportalerne ogsaa haft saadanne Omramninger (sml. Kirke Saaby). Domkirken har sikkert haft en Tribune mellem Taarnene, og disses Underrum har med Bueaabninger staaet i Forbindelse med Sideskibene. Paa Roskilde Domkapitels gamle Segl (sml. Side 85), der er ældre end den nuværende Teglstenskathedral, gengives Pave Lucius foran en Kirkebygning med to Taarne, og det er jo i god Overensstemmelse med Fundforholdene. Derimod vilde det sikkert være at gaa for vidt, om man antog, at Stempelskæreren havde tilstræbt en i Detaljer nøjagtig Gengivelse af den daværende Bygning, det udelukkes af Fremstillingens stereotype Karakter. Vil man vide mere om, hvorledes Bisperne Vilhelm og Svend Nordmands Domkirke kan tænkes at have set ud, ligger det mere nær at undersøge, hvilke Oplysninger Omegnens Fraadstenskirk kan give, idet Bispekirken maa have øvet en meget stærk Indflydelse paa disses Stilformer. De er jo sikkert i mange Tilfælde opført af Folk, der har arbejdet paa Domkirkens Byggeplads.

Her vilde man sikkert først vende sig til Roskildestrøgets Landsbykirker med Tvillingtaarne. Disse maa have laant deres Taarne og søjledele Tribuner hos Stiftskirken, thi

udenlandske Paralleler³⁷ til de danske Taarnanlæg er det vist ikke muligt at oplede fra en saa forholdsvis tidlig Tid. Og det er næppe heller nødvendigt. Naar man i Enkeltheder gennemgaar den bedst bevarede Taarnkirke, Tveje Merløse, der sikkert ogsaa er den ældste, kan man ikke undgaa at se denne Sammenhæng.

Mindre betydningsfuldt er det, at Merløse som Domkirken har Vestportal, omend dette er, hvad man kunde vente. Særlig bør det understreges, at den midterste af Taarnrummets underste Arkader er gjort noget bredere end de andre, og at denne Tendens til at lade Rummet mellem Taarnene hævde sig, til at illudere Plads mellem dem, er endnu større i Tribunen, hvor den midterste Aabning er paa tre Fag, medens Sideaabningerne kun deles af en enkelt Søjle (Fig. 12). Kirkens Dimensioner indbyder ikke til at indkile en saadan bred Tribune mellem Taarnene. Denne Tribune er derfor sandsynligvis en Efterligning af Partiet mellem Domkirkens Taarn, der jo som Midtskibet var meget bredt, og derfor indvendig dominerede Vestpartiet. Ved Domkirken var den tredelte Komposition af Vestpartiet — Taarn, Tribune, Taarn — en naturlig Følge af, at Langhuset var treskibet. Men ved Merløsetypens tvillingdelte Taarnanlæg er denne Tredeling med Fremhævelse af Midtpartiet ganske unaturlig. Her, hvor Taarnene nødvendigvis maa presses sammen, svarende til det forholdsvis smalle enskibede Langhus, vilde to Gennembrydninger af deres Østvæg være mere paa sin Plads, een for hvert Taarn, eller en enkelt svarende til det enskibede Kirkerum. Med Undtagelse af Fjenneslev, der ikke er uden Tilknytning til Roskilde, har ikke eet eneste Tvillingtaarn udenfor Roskildeegnen haft tre Gennembrydninger af Væggen mellem Taarnrum og Skib. Ved de øvrige Kirker er Todelingen overalt anvendt, og Tribuner findes der ikke ved dem, og dette viser, at de er bygget uden Paavirkning særlig fra Roskilde, men snarest er videreudviklet paa Grundlag af de ældre Forsøg i Genren.

Men hvis det er rigtigt, at Merløse Kirke i een Henseende er en Efterligning af Domkirken, saa er den det sandsynligvis ogsaa i andre. Foroven afsluttes dens Taarne paa den mest indtagende Maade, man kan tænke sig, idet deres øverste Stokværk, der rejser sig over en ret kraftig markeret, skraat afdækket Inddragning af Murene, krones af hvert sit lille, firsidede Fraadstensspir, endende i en lille Knap af samme Materiale. Det hele er ganske dukkeagtigt og tydeligt nok en Afspejling af noget af mere voksne Proportioner. Paa det

søndre Taarn kan man nemlig se, at man har haft i Sinde at give dem et endnu rigere Udseende. Under det nederste Glamhul mod Øst er der tilsyneladende ganske umotiveret anbragt tre uregelmæssige, fladbuede Blændinger, og helt oppe under Fraadstenshætten er de to Sydhjørner prydet med hver sin lille kluntede Søjle i retvinklet Fals. At man meget snart har opgivet at gennemføre denne Plan, er forstaaeligt nok, da der jo er meget lidt Gods i de diminutive Taarne. At man overhovedet er begyndt derpaa, vilde være vanskeligt at fatte, hvis det ikke ogsaa her var tilladt at regne med en Efterligning af et kendt og skattet Forbillede — atter den gamle Trefoldighedskirke i Roskilde. Der kendes ellers ikke noget Eksempel paa saadant halvfuldendt Arbejde blandt de sjællandske Fraadstenskirker. Flere af dem, for blot at nævne nogle, Sonnerup, Krogstrup og Nørre Jernløse, er rigt dekorerede, og denne Dekoration er gennemført uden Afslapning. Merløsespirenes Form er i sig selv saa mærkelig, deres rigere udenlandske Forbilleder saa langt borte, at det ikke er let at se, hvorledes de kunde blive til uden indenlandske Mellemed. De tyder nemlig paa meget gode Forbindelser, bedre end tænkelige selv for en Herremandskirke. Domkirken derimod, eller rettere Bispestolen, kan have haft dem. Bisp Vilhelm var Englænder, og Eftermanden Svend var som Nordmand ogsaa vant til at søge Tilknytning vestpaa. Dette er af Vigtighed her, thi saadanne lave Stenspir er ikke ualmindelige i normannisk Arkitektur, hvor de gennemgaaende ogsaa har Hjørnesøjler og Blændarkader.

Selv efter at den forlængst er forsvundet, kan man alligevel ane, hvor festlig en Bygning den gamle Domkirke i Roskilde efter alle Solemærker at dømme har været. Ifølge Roskildekrøniken var den indvendig smykket med „marmoreis columnis“ — Marmorsøjler, og dens Taarnparti har næppe heller været kedeligt, thi det har man Lov at forestille sig som en større Udgave af Merløsetaarnene, og i Tanken forsyne med Stenspir, Blændinger og Smaasøjler, blot langt rigere og mere gennemført.

Noter og Henvisninger.

- ¹ Om Rosenhavestrædes Alder se Hugo Matthiessen i nærv. Aar-bog 1924, S. 76.
- ² Behrmann: Beskrivelse af Roskilde. Kbhvn. 1832. S. 164.
- ³ Behrmann, S. 281.
- ⁴ Ifølge Dr. Fischer-Møllers Bestemmelse har han kun været 158,2 cm høj i levende Live trods sin rene nordiske Type.
- ⁵ Graven G's Hovedrum rakte noget ind over Fundamentet fra Taarnpartiets Vestmur.
- ^{5a} G. Galster: Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Finansaaret 1934—35. Kbhvn. 1936. S. 80.
- ⁶ Offentliggjort af V. Hermansen i Jul i Roskilde 1934.
- ⁷ Som ved Sonnerup Kirke, hvor Korbuen og det vestligste Nordvindue indvendig er smykket med Hjørnesøjler. (Se Francis Beckett: Danmarks Kunst I. S. 48 ff.)
- ⁸ Se Planerne hos Francis Beckett, anf. V. S. 190, Fig. 251.
- ⁹ William Anderson: Skånes romanska Landskyrkor med breda Västtorn. Lund 1926. S. 26 ff.
- ¹⁰ Danmarks Kirker. Præstø Amt. S. 437 f.
- ¹¹ Jfr. Sct. Ib, der samtidig med Hvælvingsindbygningen, som efter de fundne Ribbesten at dømme maa være sket omkring 1200, har faaet flere og større Vinduer. Det ved disse Forandringer benyttede Materiale var ligesom ved Sct. Olai blandet, idet Kapper og Ribber har været af Tegl, Rundstave langs Kapperne af Kridt.
- ¹² Adam af Bremen, 2. Bog, Slutningen af 59. Kapitel.
- ¹³ Kancelliets Brevbøger 1570. S. 601.
- ¹⁴ Efter Christian d. 3.'s „Klemmebreve“ af 1555 skulde 16 Kirker lægges øde alene paa Sjælland, men deraf staar de 9 den Dag i Dag — deriblandt saa sjælden en Bygning som Tveje Merløse. (M. Maceprang: Vore Landsbykirker. S. 125.)
- ¹⁵ Jfr. Marm. dan. 2, S. 277, samt Steen Friis: Roskilde Domkirke, København 1851, S. 230.
- ¹⁶ Det er naturligvis muligt, at Tvillingtaarnene „ved en ulykkelig Hændelse“ er styrtet sammen ligesom Hyllinge Kirkes Taarne.
- ¹⁷ Storck: Roskilde Domkirke, Planche XXI, samt Kornerups Tekst dertil. Francis Beckett: Danmarks Kunst I. S. 43.
- ¹⁸ Fotografier i Nationalmuseets Arkiv, taget fra Stilladserne, da Taarnene i 1890'erne blev istandsat af Storck, samt Bygningstegninger samme Sted i dennes efterladte Samlinger.
- ¹⁹ Francis Beckett: Danmarks Kunst I. S. 50—53.
- ²⁰ Phenè Spiers: Saint-Front of Périgueux, and the domed Churches of Périgord and la Charente. (Bl. a. off. i: Journal of the Royal Institute of British Architects. Vol. III 3rd. series. 1896. S. 233 ff.)

- ²¹ Ruprich-Robert: *L'Architecture Normande*. Plancherne 31, 33 og 34 samt Teksterne dertil. (Kirkerne i Anguerny, Ver og Commes, alle i Calvados og stammende fra 11. Aarhundrede.)
- ²² Ruprich-Robert: Planche 31—34. Synligt paa Tværnittene, hvor disse gennemskærer Spirenes Lysaabninger.
- ²³ M. Stokes: *Early Christian Art in Ireland*. U. Aarst. S. 48 ff.
- ²⁴ Heinrich Glück: *Der Ursprung des römischen und abendländischen Wölbungsbaues*. Wien 1933. „Trullohuse“: S. 209—10. Ifølge Glück findes simple Kubehvælv af Stenflager i Udkragningsteknik ogsaa i Normandiet. S. 242 f.
- ²⁵ J. Kornerup: *Gamle danske Landsbykirker med Tvillingtaarne* (Aarb. f. nord. Oldkyndighed 1869. S. 17). Indførslen i Kirkens liber daticus er citeret her, samt i Traps ældste Udgave. Taarnenes Nedstyrtning blev omtalt i Berlingske Tidende 9. Marts 1761.
- ²⁶ Poul Nørlund: *Stormandstyper fra Valdemarstiden* (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1935. S. 8).
- ²⁷ J. Kornerup: *Aarbøger f. nord. Oldkyndighed* 1869, S. 18; udførligere: 1875, S. 374 ff. — Opmaalinger i: J. B. Løffler: *Sorø Akademis Landsbykirker*. — Om Brændtlerskapitæler i Sorø Klosterkirke: *Danmarks Kirker: Sorø Amt* S. 26.
- ²⁸ Om genanvendte Kapitæler i Färlöf: C. M. Smidt: *Eskils Borganlæg paa Søborg* (Aarb. f. nord. Oldk. 1934. Noten S. 270).
- ²⁹ J. Kornerup: *Anf. V. S. 21 f.* — William Anderson: *Skånes romanska Landskyrkor med breda Västtorn*. Lund 1926. S. 61 ff.
- ³⁰ *Danmarks Kirker. Præstø Amt*. S. 330 f.
- ³¹ *Danmarks Kirker. Præstø Amt*. S. 197 ff.
- ³² *Danmarks Kirker. Præstø Amt*. S. 203 f.
- ³³ *Danmarks Kirker. Præstø Amt*. S. 999 f.
- ³⁴ Vä: W. Andersen, *anf. V. S. 43*. J. Kornerup, *anf. V. S. 23 i.* — Hörup: W. Anderson, *anf. V. S. 67*. — Simris har næppe haft Tvillingtaarne. Dens Tribune efterligner Vä. (W. Anderson, *anf. V. S. 64*. — Opmaalinger i Nationalmuseets Arkiv.)
- ³⁵ I Färlöf (Skaane) og Haarlev er de oprindelige Hvælvinger murede af Tegl. I Fjenneslev, hvor Taarnene er indbygget i en ældre Kampestens Kirke, er de helt af Munkesten, og Vordingborg, Stege og Magleby er rene Teglstensbygninger.
- ³⁶ Læg Mærke til den sydlige Gruppe paa Fig. 2, med den lille Barnegrav I, indkilet mellem to Voksne.
- ³⁷ Hvorved forstaas udenlandske énskibede Landsbykirker med Tvillingtaarne.